

Habilitációs/rehabilitációs Pedagógiai Program Fejlesztő nevelés-oktatás

Felülvizsgálva
2017.

Jóváhagyva: 2017. július 31.

Kácsandiné Kottász Katalin
Kácsandiné Kottász Katalin

intézményvezető

1.	A fejlesztő nevelés-oktatás indokoltsága	4
1.1	A súlyos és halmozott fogyatékoság meghatározása	4
2.	Fejlesztési területek	5
3.	A fejlesztő nevelés-oktatás személyi és tárgyi feltételei	6
4.	Habilitációs és rehabilitációs pedagógiai programunk alapelvei az irányelvek útmutatása alapján	7
5.	A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt céljai	7
6.	A fejlesztő nevelés-oktatás pedagógiai szakaszai	8
6.1	Bevezető szakasz	8
6.2	Alapozó szakasz	8
6.3	Fejlesztő szakasz:	8
7.	Fejlesztő nevelés-oktatás habilitációs tevékenységének célja, feladata, a fejlesztés legfontosabb területei	9
7.1	Tevékenységünk célja	9
7.2	Tevékenységünk feladata	9
7.3	Pedagógiai tevékenységünk kiemelt feladatai	9
7.4	A fejlesztés területei	10
8.	Az egyéni fejlesztési terv	10
9.	A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságai	11
10.	Az énkép, az önismeret kialakulása és a környezet fokozatos megismerése	13
11.	Testi és lelki egészség	15
12.	Információs és kommunikációs kultúra	15
13.	Hon- és népismeret - európai azonosságtudat - egyetemes kultúra	16
14.	A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelésének-oktatásának alapelvei	16
14.1	A kommunikáció és az interakció elve	16
14.2	A normalizáció és a participáció elve	16
14.3	A komplexitás, a személyiségközpontúság, a szükségletorientáltság és a rehabilitáció elve	17
14.4	A kooperáció és a tudatosság elve	18
14.5	A differenciálás és az individualizáció elve	18
15.	A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának legfontosabb területei és a fejlesztés feladatai	19
15.1	A fejlesztés területei	19
15.1.1	Kommunikáció	19
15.1.2	Mozgásnevelés	20

15.1.3	A dologi, az emberi és a természeti világ jelenségeinek megértése. Az érzékelés- észlelés és az értelem fejlesztése, a valóság kognitív birtokba vétele	21
15.1.4	Kreativitásra, játékra, szabadidős tevékenységre nevelés.	23
15.1.5	Érzelmi és szociális nevelés, az én pozitív megtapasztalása, megnyílás a közösség felé, a kommunikáció kulturált formáinak elsajátítása.....	23
15.1.6	Önkiszolgálás, egészséges életmódra nevelés, az önállóság és önellátás képességének elsajátítása, az emberi szükségletkielégítés kultúrájának megismerése	24
15.2	Szemponatok a fejlesztő nevelés, oktatás tervezéséhez	25
15.2.1	A pedagógiai munka tervezése	25
15.2.2	A tanítás és tanulás szervezeti keretei, formái.....	27
16.	A tanuló fejlődésének értékelése.....	28
17.	Az ellátás feltételei.....	28
17.1	Az utazótanári hálózat személyi feltételei.....	28
17.2	Tárgyi feltételek	28
17.3	Az ellátás formája.....	29
17.4	Az ellátás időkerete	29
17.5	Az ellátás tervezése	29
18.	A Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatos utazó gyógypedagógiai feladatok	30
18.1	A Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló megismerésével kapcsolatos tanév eleji feladatok	30
18.2	A Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű tanulóval/gyermekkel kapcsolatos adminisztrációs feladatok	30
18.3	Szakmai felkészültség, kapcsolattartás.....	30
18.4	A szülőkkal való kapcsolattartás	31
18.5	Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló közvetlen fejlesztésével kapcsolatos feladatok.....	31
19.	Esélyegyenlőség.....	31

Pedagógiai program Fejlesztő nevelés-oktatás

1. A fejlesztő nevelés-oktatás indokoltsága

1.1 A súlyos és halmozott fogyatékoság meghatározása

„A súlyos és halmozott fogyatékoság az egész élet során fennálló állapot, amelyre jellemző, hogy a testi struktúrák károsodása következtében a speciálisan humán funkciók – mint a kommunikáció, a beszéd, a mozgás, az értelem és az érzékelés-észlelés – minimálisan két területén súlyos vagy legsúlyosabb mértékű zavar mutatható ki. Ennek következtében az érintett személy pszichofizikai teljesítményei extrém mértékben eltérnek az átlagtól, így tevékenységeiben erősen akadályozottá válik, és társadalmi részvételében jelentősen korlátozott lehet. A súlyos és halmozott fogyatékoság háttérében rendszerint a korai életszakaszban bekövetkező, a központi idegrendszert érintő komplex károsodás áll. A fogyatékoságok a legkülönbözőbb kombinációkban és súlyossági fokozatokban, esetleg eltérő időben jelenhetnek meg.

A fenti fejlődésbeli eltérések és tevékenységbeli akadályozottságok a pedagógiai megsegítés, nevelés, oktatás, fejlesztés szempontjából sajátos nevelési igényként jelentkeznek. E tanulók speciális segítséget igényelnek szükségleteik kielégítése, egészségük megtartása, az emberi, a dologi és természeti világhoz való viszonyuk kialakítása és a társadalom életében való aktív részvétel érdekében. Egész életükben a környezet fokozott mértékű és folyamatos, komplex segítségére, támogatására utaltak, személyiségük kibontakoztatása és életminőségük javítása érdekében nevelés-oktatásra van szükségük.” (32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet)

A súlyosan halmozottan fogyatékos emberek élhetnek:

- Családi környezetben, otthoni ellátás keretében
- Fogyatékosokat ápoló, gondozó intézményekben
- Saját intézményben külön erre a célra létrehozott csoportban

A sajátos nevelési igényűek e csoportjába tartozók köre számos szolgáltatást igényel élete során. Elsődleges az emelt szintű egészségügyi ellátásuk, melyben teret kap az egészségmegőrzésük, az alapellátásuk, szakorvosi, gyógyszerellátásuk, valamint gyógyászati segédeszköz ellátásuk. Fizikai, mentális életvezetési segítség adása egyénileg megmutatkozik állandó ápolás, gondozás szolgáltatásában. Életkoruknak megfelelően egyéni fejlesztési tervek alapján komplex nevelést-oktatást, valamint szociális szolgáltatásokat (kedvezmények, juttatások) vesznek igénybe.

A fejlesztő nevelés-oktatás nagy előnye, hogy a gyermekek képzési óraszámát minimum 20 óra. Ez az időkeret nagymértékben elősegíti a gyermekek hatékonyabb fejlődését, s megkönnyíti a család életét is. A súlyos és halmozottan fogyatékos gyermek annak a tanítási évnél az első napjától, amelyben a hatodik életévét betölti, fejlesztő nevelés-oktatás keretében teljesíti tankötelezettségét meghatározott intézményekben.

A fejlesztő nevelés-oktatás a tanév rendjéhez igazodik és a heti fejlesztő foglalkozások számának el kell érnie a húsz órát.

A rehabilitációs pedagógiai program alapján egyéni fejlesztési tervek készülnek, melyek megalapozzák a gyermek nevelésének, oktatásának személyre szabott tervezését és meghatározzák a nevelés, oktatás és fejlesztés súlypontját.

2. Fejlesztési területek

- Érzelmi és szociális nevelés
- Kreativitásra, játékokra, szabadidős tevékenységekre nevelés
- Kommunikáció
- Mozgásnevelés
- Ember és természet
- Önkiszolgálás, egészséges életmódra nevelés

A Rehabilitációs Pedagógiai Programot meghatározza az a tény, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztésénél az alapidokumentum: A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő nevelésének, oktatásának irányelve. Ebből kiindulva figyelembe vettük:

- A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának alapelveit, a gyógypedagógia tudományelméletét, filozófiáját, módszereit, eszközeit, gyakorlatát.
- A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő nevelésének, oktatásának irányelvét.
- A szülők elvárásait, a nevelés és oktatás helyi célkitűzéseit és lehetőségeit.
- A fejlesztő nevelés-oktatás jogszabályi kereteiben rögzített tartalmi és formai elemeket.

3. A fejlesztő nevelés-oktatás személyi és tárgyi feltételei

A feladat ellátásban részt vevő szakemberek:

- gyógypedagógus
- konduktor
- gyógytornász
- logopédus
- pszichológus
- gyógypedagógiai asszisztens
- iskolaorvos
- védőnő
- ápoló
- dajka

A munkát team végzi kiegészítve külső szakemberekkel, mint pl.:

- gyermek-neurológus
- gyermek-pszichiáter
- orthoped-szakorvos
- egyéb szakorvos

Rendszeresen konzultálnak egymással a szakemberek, a team munka elengedhetetlen tagja a szülő.

A fejlesztő nevelés-oktatásban résztvevő súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek ellátása jelenleg utazó gyógypedagógusok által történik.

4. Habilitációs és rehabilitációs pedagógiai programunk alapelvei az irányelvek útmutatása alapján

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a szükségleteiknek és fogyatékoságaik struktúrájának megfelelő nevelésben, oktatásban és fejlesztésben részesüljenek.

A fejlesztés a számukra megfelelő és szükséges tartalommal történjék, segítse a lehetőség szerinti legnagyobb önállóság elérését és a társadalomba való mind teljesebb beilleszkedést.

Az elvárások az egyéni teljesítőképességnek megfelelően kerüljenek megfogalmazásra, és igazodjanak a fejlődés lehetséges üteméhez.

A fejlesztő nevelés-oktatás keretében jelenleg kiemelt hangsúlyt kap az egyéni fejlesztés, törekedve azonban arra, hogy az emberi kapcsolatok mind teljesebb kialakításával elősegítsük a szocializációs folyamat kibontakozását.

A napirend tudatos szervezésének elősegítésével a sokoldalú tapasztalatszerzés, a szociális tanulás feltételeinek biztosítása.

5. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt céljai

A Nemzeti alaptanterven meghatározott kiemelt fejlesztési feladatok a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése során úgy értelmezhetőek, hogy azok a tanulók személyiségállapotához igazítottan, elsősorban a szükséges képességek és készségek megalapozása, kialakítása útján valósulnak meg.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő nevelés-oktatása során a tanulás és tanítás hagyományos felfogása nem alkalmazható. A tanuló és a gyógypedagógus közös tanulási folyamaton megy keresztül, amelynek során egymás jelzéseit, kettejük személyes viszonyát egymás megértésének lehetőségeit tanulják és a másikat önmaguk jelzéseinek megértésére, kifejezéseik helyes értelmezésére tanítják.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiájának alapvető tételei

- A tanulás és tanítás kezdeti lépéseinek a tanulók legalapvetőbb szintű – akár vegetatív a fizikai állapotváltozás legelemibb szintjén zajló – megnyilvánulásainak értelmes közlésként való felfogása és értelmezése.
- A tanuló és a gyógypedagógus közti partneri kapcsolat fokozatos kialakítása.
- Következetes együttműködés.
- Kommunikációs lehetőségeik kipuhatolása, feltárása és kiaknázása.
- Mindennapi cselekvésekre alapozottság.
- A tanulás része és színtere az alapszükségleteik kielégítése is.

6. A fejlesztő nevelés-oktatás pedagógiai szakaszai

6.1 Bevezető szakasz

6-9 éves súlyosan és halmozottan sérült gyermekek készség- és képességfejlesztésének kezdeti szakasza

- a természeti-társadalmi környezet elemi szintű megtapasztaltatása fejlesztési területeken keresztül,
- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók elsődlegesen az érzékelés, percepció valamint mozgáson keresztül tudják birtokba venni a világot.

6.2 Alapozó szakasz

10-14 éves súlyosan és halmozottan sérült tanulók készség- és képességfejlesztésének alapozó szakasza

- a szűkebb-tágabb környezet megismertetése során önálló cselekvésre ösztönzi a tanulókat, amely elősegíti a megismerő funkciók fejlődését.

6.3 Fejlesztő szakasz:

15-23 éves súlyosan és halmozottan sérült tanulók készség- és képességfejlesztésének szakasza

- a megszerzett tapasztalatok, a koncentrikusan bővülő ismeretanyag beépül a tanulók mindennapjaiba, és így aktív részeseivé válnak a világnak.

7. Fejlesztő nevelés-oktatás habilitációs tevékenységének célja, feladata, a fejlesztés legfontosabb területei

Intézményünk a Monori Tankerületi Központ területéről érkező súlyos és halmozottan fogyatékos gyermekeknek, fiataloknak nyújt fejlesztési lehetőséget a fejlesztő nevelés-oktatás keretein belül a Pedagógiai Szakszolgálat javaslata alapján otthoni ellátás keretén belül egyéni fejlesztés formájában.

7.1 Tevékenységünk célja

A gyerekek szükségletei és a helyi igények határozzák meg. Fontos számunkra az egyéni képességek, fejlettség mellett elérhető legnagyobb önállóság feltételeinek megteremtése, melynek alapja a szociális, a kommunikációs és más kognitív készségek specifikus módszerekkel való kompenzálása, a fejlődésben elmaradt készségek habilitációs fejlesztése, a mindennapi gyakorlati készségek speciális módszerekkel való tanítása.

Kiemelt célunk, hogy a gyermekek képessé váljanak a család életébe való beilleszkedésre, elfogadják az általános emberi értékeket, felkészüljenek a felnőtt életre, megfeleljenek a társadalmi elvárásoknak, elősegítve ezzel a társadalmi integrációjukat.

Nevelési céljaink elérésének érdekében alkalmazott módszerek, terápiák minden esetben igazodnak a gyerekek életkori sajátosságaihoz, értelmi fejlettségéhez, nyelvi szintjéhez, egyéni képességeihez és az adott szituációhoz.

7.2 Tevékenységünk feladata

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő nevelésének, oktatásának irányelvét figyelembe véve, megfelelően elkészített egyéni fejlesztési tervek alapján a sérült funkciók, fejlesztése, a gyermekek társadalmi beilleszkedésének segítése.

A feladatok végzéséhez nyugodt légkört teremtünk, melyben a gyermekek és felnőttek egyaránt jól érzik magukat, amely a kölcsönös bizalmon, az egyéni sajátosságok figyelembevételén, a következetes, egymásra építő gyógypedagógiai munkán alapszik. Mindezek jól segítik a képességek kibontakozását, a hatékony fejlesztő munkát.

7.3 Pedagógiai tevékenységünk kiemelt feladatai

A fejleszthetőség, és az önálló tevékenykedés feltételeként a biztonságérzet kialakítása.

Fejlesztő ápolás-gondozás, mindennapos tevékenységre nevelés.

Az önismeret fejlesztése, az önállóság kialakítása, fejlesztése.

Az „együttélés” megtanulása.

A gyermek alkalmazkodását segítő viselkedésformák tanítása a családi és iskolán kívüli környezetben.

Az elsajátított ismeretek, készségek bővítése, szinten tartása.

A tanuló egyéni szükségleteinek és képességszintjének megfelelő szociális viselkedés, illetve az ezt megalapozó elemi készségek tanítása, fejlesztése.

Speciális módszerek, terápiák alkalmazásával az egyre pontosabb észlelés, a verbális és nonverbális kommunikáció kialakítása, a gondolkodás, és az emlékezet fejlesztése.

A mozgásra alapozva készségek kialakítása, képességek fejlesztése differenciált, szükségletekhez igazodó segítségnyújtással.

A különböző szociális, kulturális környezetből fakadó hátrányok csökkentése, kompenzálása.

Az alapszükségletek kielégítése, jó testi és lelki közérzet megteremtése.

7.4 A fejlesztés területei

Kommunikáció és interakció fejlesztése.

Önkiszolgálás, gondozás, öltözés, étkezés, szobatisztaságra szoktatás, toalett-tréning.

Játéktevékenység fejlesztése, személyiségfejlesztés.

Bazális stimuláció: bőrérzékelés, ízlelés, szaglás, hallási figyelem.

Mozgás, egyensúlyérzék fejlesztése, tájékozódás.

Finommozgás, manipuláció.

A gyermekek bevonása a mindennapi gyakorlati tevékenységekbe.

Tanulóinkat egyéni és kiscsoportos formában foglalkoztatjuk.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt területei a nevelés, oktatás folyamatában egymást áthatva, komplexen érvényesülnek. Az egyes fejlesztési területek céljainak meghatározása és a pedagógiai tevékenység feladatainak összegzése a konkrét nevelési-oktatási helyzetekben rugalmasan a tanulók egyéni sajátosságainak, a fejlődés egyéni ütemének megfelelően alakul.

8. Az egyéni fejlesztési terv

A rehabilitációs pedagógiai program alapján készített egyéni fejlesztési terv célja, hogy a tanuló szükségleteit és fejlődéstörténetét figyelembe véve megalapozza a gyermek nevelésének, oktatásának személyre szabott tervezését, és meghatározza nevelésének, oktatásának és fejlesztésének súlypontjait. Az egyéni fejlesztési terv valamennyi fejlesztési terület feladataira kiterjed.

9. A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságai

Kötődés a tárgyakhoz és a jelenhez	A gyermek figyelmét és érdeklődését elsősorban azok a tárgyak és jelenségek kötik le, amelyek térben és időben közel vannak hozzá, tartalmilag pedig „testközeli”, azaz leginkább közvetlenül rá vonatkoznak. Elsődleges feladat a világ tárgyainak, jelenségeinek és személyeinek „elérhető” közelségbe vitele, a különböző tevékenységeknek a fogyatékos gyermek számára értelmessé, jelentőségteljessé tétele a tevékenység végrehajtásához elengedhetetlen motivációs szint megteremtése érdekében.
Cselekvéses tanulás és komplex (totális) kommunikációs beágyazottság	Minden élethelyzetben és minden tevékenység során biztosítani kell az aktív nagymozgásos vagy finommotoros részvétel lehetőségét, hogy lehetővé váljon a szemléletes-cselekvéses tanulás „megfigyelés – próba - szerencse-utánzás” útján. A tanulási szituációt és tartalmakat több oldalról megerősítő, szemléltető - nem verbális, metakommunikációs és verbális - jelzésekkel lehet kiegészíteni. A tevékenységek rögzítése és emlékezetbe idézése hatékonyabb, gyorsabb, ha az adott helyzetet és tartalmat - a gyermek számára a tevékenységet érthetőbbé, megragadhatóbbá, felfoghatóbbá tevő - komplex kommunikációs stratégiákkal erősítik meg. Az egyénileg kialakított gesztus- vagy hangjelzésektől kezdve a különböző kép-, jel-, szimbólumrendszereken keresztül a verbális kommunikáció bármely formája használható.

<p>Tevékenységtanulás kis lépésekben</p>	<p>A tevékenységeket kis lépésekre kell bontani. Egy-egy tevékenység elsajátítása során a gyermek apró részleteken akadhat el, mely lehetetlenné teheti az egész tevékenység végrehajtását. Nem célszerű az egyes mozzanatok izolált gyakoroltatása, mert a szituációhoz és a tárgyhoz való kötődés miatt azt a gyermek nem fogja tudni célzottan és tudatosan beépíteni a mindennapos tevékenységekbe. A mindenkori tevékenységláncolatot (például öltözködés, főzés, terítés, étkezés stb.) teljes egészében célszerű tanítani, s ebből érdemes kiemelni egy-egy részletet, amit aktuálisan célzottan lehet gyakoroltatni. Később építhetők fel a tevékenység további elemei. A tevékenység akkor nem veszíti el értelmét, jelentését és összefüggéseit a gyermek számára, ha a teljes folyamatot látja és tapasztalja.</p>
<p>Tevékenységtanulás segítséggel - speciális irányítás és vezetés biztosítása a problémás tevékenységelem aktív végrehajtásához</p>	<p>A pedagógus csak és kizárólag annyi segítséget nyújtson, amennyi feltétlenül szükséges. Első a verbális segítségadás, szükség szerint non verbális jelzésekkel - gesztusok stb. - kiegészítve. Ezt követi a bemutatás és az utánzásra ösztönzés. A komolyabb motoros illetve értelmi problémákkal küzdő gyermekeknél a bemutatás utáni próbálkozás már kiegészül motoros segítségadással. A vezetett aktív tevékenységen belül a segítségnyújtás fokozatai a határozott mozgásvezetéstől az „emlékeztető” jellegű kontrollig terjedhetnek, A személyes segítségadás mellett - szükség esetén - döntő jelentősége van a rehabilitációs segéd- és segítő eszközöknek, melyek kiválasztása személyre szabottan, a cselekvési kompetenciát és a tevékenység jellegét szem előtt tartva történik. A segítségnyújtást fokozatosan kell csökkenteni. A cél, hogy a gyermek a cselekvésláncolatot képes legyen néhány verbális vagy egyéb kommunikációs jelzésre végrehajtani.</p>

<p>A spontán tanulási szándék gyengesége</p>	<p>Kiemelt jelentősége van a megfelelő tanulási motiváció kialakításának, melynek legfontosabb feltétele a jó kapcsolat kialakítása és a tanuló ismerete (hiányosságai, meglévő képességei, erősségei). Ez megalapozza a reális célok kitűzését, a túl alacsony elvárások tanulást lassító, a túl magas követelmények frusztráló hatását.</p>
	<p>A tevékenységeket célirányosan, értelmes szituatív összefüggésekbe helyezve célszerű gyakoroltatni. A tanulási és cselekvési motiváció eredményes, ha a tevékenység elvégzésének hatása a gyermek által várt újabb tevékenység. Ehhez társul a pedagógustól kapott pozitív megerősítés, melynek közvetlenül a tevékenységmozzanat sikeres befejezése után kell következnie, mert a fejlődésnek ezen a szintjén a késleltetett jutalomnak nincs hatása a tevékenységre. Fontos, hogy összhang legyen a pedagógus verbális megnyilvánulásai és az azokhoz kapcsolódó nem verbális és metakommunikatív jelzések között. A megerősítés kezdetben intenzív, később - amikor a tevékenység végrehajtása már sikerélményhez juttatja a gyermeket - a külső megerősítés fokozatosan leépíthető, és csak a befejezés után kell nyugtázni a sikert.</p>

10. Az énkép, az önismeret kialakulása és a környezet fokozatos megismerése

A személyiség fejlődésének és kibontakozásának alapfeltétele, hogy a tanulóban kialakulhasson az identitástudat, önmagukat autonóm személyként, az emberi és dologi világ aktív résztvevőjeként tapasztalják meg. A személyes identitás elsőként a test megéléséhez, differenciált érzékeléséhez és észleléséhez, a saját személyiségnek a másiktól való elkülönítéséhez, önmaga egyedi, autonóm személyként való megtapasztalásához kötődik. Az önazonosság kialakulásában mindezen túl meghatározó szerepet játszanak a személyes élmények és történések, amelyek az érintett személy egyedi élettörténetének alkotóelemeit adják. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében az identitás kialakulásának pszichofizikai feltételei jelentős mértékben korlátozottak lehetnek. Ezért a nevelés-oktatás kitüntetett és komplex feladata, hogy a tanulók pozitív tapasztalatokat szerezzenek saját testükről és legszűkebb környezetükről s e kettő egymáshoz való viszonyáról. Meg kell tanulniuk elkülöníteni magukat más személyektől, és a testséma kiépítése révén meg kell

tapasztalniuk testük és - ezzel párhuzamosan - személyiségük határait. Mivel a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a környezet eleinte a másik ember testi jelenlétéként élhető meg, a tágabb emberi, dologi és kulturális jelenségekre tagolódnó világ számukra fokozatosan válik megismerhetővé. Ezért a fejlesztő nevelés-oktatás során az egyes tartalmakat koncentrikusan, egymásra építve, egymásra vonatkoztatva és egymásból kifejtve tanítjuk úgy, hogy a gyermekek a tágabb környezet megismerése során mindig saját közvetlen tapasztalataikra és a már korábban megismert szűkebb környezetre támaszkodhassanak. Lehetővé tesszük számukra az eltérő szenzoros modalitások (látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás) közötti összefüggések megtapasztalását, illetve az ugyanazon modalitások által közvetített eltérő tartalmak elkülönítését. Szükséges, hogy megtanulják felismerni az életük különböző szinterein, eltérő időpontokban szerzett tapasztalataik közötti kapcsolatokat, az azonosságokat és különbözőségeket, valamint megtapasztalhassák az események ok-okozati összefüggéseit.

Az önrendelkezés elismerése, a gyermekkor megélésének biztosítása és felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az a tény, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók személyiségfejlődése jelentősen nehezített, és életük folyamán számos akadállyal kell megküzdeniük, nem változtat azon, hogy a növekedés és érés folyamatában megjelennek azok a szükségletek és igények, amelyek általában az egyes életszakaszok jellemzői. A tanulóknak a gyermek- és pubertáskort, az ifjú- és felnőttkort, végül az időskort jellemző tulajdonságok kibontakoztatásához segítségre van szükségük, hiszen számukra csak igen korlátozottan adóttak a változó életszakaszokkal fellépő szükségletek és igények kielégítéséhez szükséges képességek. Az önállósodás, az autonóm döntéshozatal, a szociális kapcsolatok kiszélesedése, a párválasztás és a szexualitás világba való belépés a tanulók emberi jogai közé tartoznak. Mivel a kiszolgáltatottság mértéke nem értelmezhető az önrendelkezésre való képesség mutatójaként, a lehető legszélesebb körben - a mindennapi élet helyzeteiben is - biztosítani szeretnénk a tanulók számára a választás és önálló döntéshozatal lehetőségét.

11. Testi és lelki egészség

A testi és lelki egészség a személyes életminőség és jóllét egyik meghatározó eleme. A súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek életében a károsodások komplex együttese, valamint ezek pszichofizikai kihatásai alapvető módon befolyásolják az életvezetést és az életkilátásokat, hiszen a meglévő szükségletek kielégítésének eszköztára csak korlátozottan áll rendelkezésre. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának - különösen a fejlesztő nevelés-oktatás kezdetén - központi feladata az alapszükségletek kielégítése, a jó testi és lelki közérzet megteremtése, amelynek minden eleme az iskolai nevelés-oktatás alapvető, pedagógiai jelentőséggel bíró feladata is. Magában foglalja az elemi szükségletek kielégítését (a fejlesztési folyamatba épített ápolási és gondozási teendőket), a megfelelő testi és pszichés közérzet kialakulásának támogatását, az emberi alapszükségletek elismerését az élet minden területén. Hozzá tartozik e szükségletek megélését és differenciált kielégítését szolgáló alapfeltételek megteremtése, kielégítésük kommunikatív, pedagógiai és terápiás elősegítése, az önállóság és az egészséges életmódra nevelés feladatainak tervezése és megvalósítása.

12. Információs és kommunikációs kultúra

Az információs és kommunikációs technikák a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek életében és életvezetésében egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. A tanulóknak kommunikációjukban, a szabadidő eltöltése és a művelődés terén, valamint későbbi életük során egyaránt szükségük lehet különféle kommunikációs eszközökre, illetve a modern informatikai és számítástechnikai eszközökre, amelyeknek különösen nagy jelentőségük van az alternatív és augmentatív kommunikáció (a hiányzó kommunikációs készségek kompenzálása során) terén, a mindennapos helyzetekben való eligazodás, a személyi függetlenség és az önállóság biztosításában. Ezért különösen indokolt, hogy nevelés, oktatás, fejlesztés során kellő súlyt kapjon - a megfelelőképpen akadálymentesített, azaz hozzáférhetővé tett - informatikai és számítástechnikai eszközök, illetve egyéb más egyénre szabott kommunikációt segítő eszközök megismerése, használata.

13. Hon- és népismeret - európai azonosságtudat - egyetemes kultúra

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a világot mindenekelőtt testi tapasztalataikon keresztül ismerik meg. Ezért fejlesztésükben kitüntetett helyet foglal el a kommunikáció, a szociális interakció, a másik ember megértésének és önmaguk kifejezésének kölcsönösen egymásra épülő fejlesztése. Ennek során számos tanuló számára lehetségessé válhat, hogy a kultúra alapvető fontosságú értékeit, annak számukra közelségbe hozható részeit megismerjék és megértsék. A képzőművészeti alkotásokról, zeneművekről, irodalmi művekről szerezhető tapasztalatok a fejlesztő nevelés-oktatás részét képezik. Környezetük biztosítsa számukra az alapvető emberi jogokat és mindenki törekedjen ezek betartására, megtapasztaltatására.

14. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelésének-oktatásának alapelvei

14.1 A kommunikáció és az interakció elve

A kölcsönös kommunikációs akadályozottság a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek egyik központi problémája. A fejlesztő tevékenységet áthatja a kommunikatív megközelítés. A nevelési folyamat kölcsönös párbeszédre alapuló interperszonális kapcsolatként épül fel. A kommunikáció és az interakció kiegészíti és erősíti egymást, csökkenti a pedagógus és a tanuló közti távolságot. A világ jelenségeit, tárgyait, személyeit, eseményeit intenzív testi kontaktuson keresztül kell a tanulóknak felé közvetíteni. Az emberi és dologi világ feltárulása, a tanulás, a fogalomalkotás kezdeti lépései és a gondolkodás elemi műveletei csak az érzékelés-észlelésen keresztül, a testtel megragadott tárgyak, személyek és élethelyzetek közegében, a kommunikatív szituációkra építve lehetségesek.

A nevelés-oktatás - személyes kapcsolatként értelmezett - folyamatában a gyógypedagógusnak fel kell fedeznie a fogyatékos személy legegyszerűbb életműködéseiben, vegetatív megnyilvánulásaiban is a kommunikatív szándékot. Az interakció és a kommunikáció teszi lehetővé a szociális kapcsolatokat, a kommunikatív viszony emberhez méltó alakulását, hozzájárul a csoportban történő nevelés megvalósításához, és segít a tanuláshoz szükséges motiváció kialakulásában és fenntartásában.

14.2 A normalizáció és a participáció elve

A fejlesztő nevelés-oktatásnak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára olyan életfeltételek és életmodellek váljanak hozzáférhetővé, melyek a lehető legjobban megközelítik az életkoruknak megfelelő és társadalmilag érvényes mintákat.

Ezek:

- a napi, heti, éves ritmus, tapasztalatok az egyes életszakaszokról;
- az emberi méltóság tiszteletben tartása;
- a szexualitás világába történő belépés előkészítése a felvilágosítás és a visszaélésekkel szembeni védekezés megismertetése útján.

Feladatunk tehát, hogy elősegítsük a képességekhez mért lehető legjobb szintű társadalmi beilleszkedést. Ehhez nemcsak a fogyatékos tanuló hiányzó képességeit kell pótolni, hanem életkörülményeit szükséges úgy alakítani, hogy abban képességeinek maximumát nyújtva teljes emberi életet élhessen, illetve részt vehessen a társadalom életében. A részvételt, beilleszkedést befolyásolja a fogyatékos személy életkora.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek nevelésének az általánosan elfogadott nevelési elveken kell nyugodnia.

Ha a tanuló fejlődése során bebizonyosodik, hogy magasabb követelmények teljesítésére is képes, lépéseket szükséges tenni a fogyatékoság típusának megfelelő gyógypedagógiai intézményben történő továbbhaladásra.

14.3 A komplexitás, a személyiségközpontúság, a szükségletorientáltság és a rehabilitáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknak speciális, átfogó, egymást kiegészítő fejlesztő, támogató, valamint gondozó eljárásokra, komplex pedagógiai szolgáltatásra van szükségük. Komplex formában valósítjuk meg a hagyományos értelmű oktatást, fejlesztést, nevelést, terápiát, az ápolást és a gondozást. A pedagógiai tevékenységünk a személyiséget komplexen - minden megmaradt és akadályozott funkciót, a tanuló egyedi szükségleteit egyidejűleg figyelembe véve - közelíti meg.

Egyénileg történik a képességek, szükségletek és igények felmérése, a fejlesztési folyamat megtervezése, megvalósítása és értékelése. A pedagógiai tevékenység kiindulási, vonatkoztatási, összehasonlítási és ellenőrzési pontját a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló személyisége jelenti.

A sokoldalú, komplex fejlesztés, nevelés és oktatás megvalósításának alapfeltétele a szakemberek magas szintű felkészültsége (a szükséges egészségügyi, gyógypedagógiai, pszichológiai és más tudományterületekről eredő ismeretek szintetizálása, integrálása).

Fejlesztésünk figyelembe veszi a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló élethelyzetét, a múltbeli tapasztalatokat, élményeket, a jelen állapotot és az érintettre váró jövőt: a múltra építve

a jelenben a jövőre készít fel. Nem csupán az aktív fejlesztés és képzés számít nevelésnek, idesorolhatók a részvétel, az átélés, a befogadás, az élmény pedagógiai hatásai is.

14.4 A kooperáció és a tudatosság elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a legtöbb tevékenységben külső segítségre szorulnak, a cselekvés hibátlan és/vagy teljes kivitelezéséhez szükségük van egy partnerre. A kooperáció legjellemzőbb sajátossága, hogy a pedagógus és a tanuló közösen vesznek részt a tanítási-tanulási folyamat eseményeiben. Partnerek, akik egy közösen kitűzött cél érdekében, cselekvésük tervezését és kivitelezését egymástól függően és egymáshoz viszonyítva koordinálják.

A kooperáció elve vonatkozik a fogyatékos tanulókkal foglalkozó valamennyi személy (szülők, pedagógusok, segítők stb.) folyamatos információ- és tapasztalatcseréjére.

A mindennapos tevékenységek a fejlesztés alapját képező és az azt átfonó kommunikáció gyakorlása úgy eredményes, ha következetesek és egységesek az elvárások. Az egységes elvárások a tanulók számára könnyebben követhetők és biztonságérzetüket is növeli.

14.5 A differenciálás és az individualizáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tapasztalati és aktivitási lehetőségeik szempontjából heterogén csoportot alkotnak, ezért a nevelés-oktatás folyamán megfelelő differenciálásra van szükség. A differenciálás egyrészt pedagógiai szemlélet: amely az érzékenységet fejezi ki az egyéni különbségek iránt; másrészt: pedagógiai gyakorlat, amely a különbségekhez való illeszkedést próbálja megvalósítani minden rendelkezésre álló eszközzel. A differenciálás egyik formája az egyéni tanulás, az individualizálás. A tanítás-tanulás az egyéni gyógypedagógiai diagnosztizálás alapján, egyéni (individuális) tanulási terv - egyéni fejlesztési terv - szerint zajlik, amelyben egyénre szabott a célkitűzés, a didaktikai-metodikai elemek kiválasztása, a feladatok megvalósítása és az értékelés.

A csoportban differenciáltan zajlik a feladatok gyakorlati megvalósítása. Lehetőséget kínálnak erre a kreatív, a zeneterápiás, a játék-foglalkozások, a közös étkezések, kirándulások, szabadidős és más programok, melyek során a fogyatékos tanulók olyan ismereteket szereznek, képességeket és készségeket sajátítanak el, olyan élményekhez és tapasztalatokhoz jutnak, amelyeknek a szociális kapcsolatok fejlődésére is hatásuk van.

15. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának legfontosabb területei és a fejlesztés feladatai

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt területei csak didaktikai szempontból választhatók el egymástól, a nevelés, oktatás folyamatában egymást áthatva, komplex módon érvényesülnek. Az egyes fejlesztési területek céljainak meghatározása és a pedagógiai tevékenység feladatainak összegzése a konkrét nevelési-oktatási helyzetekben rugalmasan, a tanulók egyéni sajátosságainak, a fejlődés egyéni ütemének megfelelően alakul.

15.1 A fejlesztés területei

15.1.1 Kommunikáció

A másik ember megértése, az önkifejezés és az interakció fejlesztésének elősegítése.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók az iskolai oktatás kezdetén alig rendelkeznek kommunikációs eszközökkel, gyakran elszigeteltek saját környezetüktől is, és rendkívül nagy nehézséget jelent számukra önmaguk kifejezése. Ezért a fejlesztés elsődleges célja a gyermekek és környezetük közötti kapcsolat kialakítása, a kommunikációs lehetőségek alapfeltételeinek feltárása és megteremtése, az önálló kommunikációs repertoár fokozatos kiépítése, amely által képesek lesznek kifejezni szükségleteiket és igényeiket, kapcsolatba lépni más emberekkel és hatást gyakorolni környezetükre.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

- Bármely megnyilvánulás és testi - akár valamely vegetatív funkcióval összefüggő - állapot értelmes közlésként való értelmezése, és annak a testi kommunikáció eszközeivel való megválaszolása.
- A tanulók és a gyógypedagógus közti bizalmas, bensőséges kapcsolat kialakítása, valamint a kommunikáció iránti igény felkeltése és megerősítése.
- A tanulók szükségleteinek kommunikációval (hangdialógussal, beszéddel, jelekkel, tárgyakkal, gesztusokkal, testkontaktussal) kísért kielégítése, a gondozási folyamatokban a pedagógiai és terápiás szempontok érvényesítése (fejlesztő gondozás).
- Az elemi kapcsolatfelvétel formáinak kialakítása, a mindennapos rutin helyzetekben való tájékozódás elősegítése, a választás lehetőségének felkínálása, az igen-nem elkülönítése és alkalmazása.
- A nyelvi kommunikáció bevonása a nevelés-oktatás folyamatába, ezzel a valóság nyelvi birtokbavételének, a beszélt és írott kommunikációs formák elsajátításának előkészítése.

- Alternatív és augmentatív kommunikációs lehetőségek feltárása, a kommunikációs eszköztár egyénre szabott kiválasztása.
- A tanulók egymás közti kommunikációjának ösztönzése (pl. egymás üdvözlése, közösen végzett feladatok és játékok alkalmazása, a kiscsoportos foglalkozások során a tanulók cselekvéseinek egymás számára is értelmezhetővé és hozzáférhetővé tétele, a társakkal való test-, szemkontaktus formáinak megtapasztaltatása).
- A tágabb - idegen - környezetben való kommunikáció megtanulása, a nagyobb önállóság és a szélesebb kulturális közösség életében való aktív részvétel lehetőségének megteremtése.

15.1.2 Mozgásnevelés

A testséma kialakítása, a mozgás örömeinek átélése és az önálló cselekvés ösztönzése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek, tanulók többsége - túlnyomó részben a központi idegrendszeri (agyi) sérülés domináns jelenlétéből fakadóan - súlyos fokban mozgáskorlátozott. E területen a nevelés, oktatás, fejlesztés célja a tanuló testsémája kialakulásának elősegítése, a mozgásszerv-rendszer optimális működésének biztosítása, a károsodott tartási és mozgási funkciók korrekciója, kompenzációja, az állapotromlás megelőzése, és a mindennapos tevékenységek, valamint a tanulás, játék- és munkatevékenységek motoros feltételeinek kialakítása.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

- A szenzomotoros depriváció csökkentése, a szenzomotoros területen kialakult fejlődési elmaradások pótlása célzott ingerléssel, passzív mozgatással (mozgásérzékelés) és facilitált mozgások kiváltásával; az önindította mozgások ösztönzésével, a célirányos, akaratlagos mozgások optimális feltételeinek megteremtése érdekében a testkép, testséma kialakítása és fejlesztése.
- Pozicionálás, testhelyzet-korrekció, a helytelen testtartás és testhelyzet megszüntetése, a kóros mozgásminták gátlása, a különböző tevékenységekhez szükséges stabil és biztonságos testhelyzetek kialakítása.
- A mozgásfejlődés elősegítése a fiziológiás mozgássor szem előtt tartásával (a fejkontrolltól a felállásig).
- A kézhasználat, manipuláció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése.
- A kommunikáció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése.

15.1.3 A dologi, az emberi és a természeti világ jelenségeinek megértése. Az érzékelés-észlelés és az értelem fejlesztése, a valóság kognitív birtokba vétele

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók dologi világhoz való viszonya a fejlesztő nevelés-oktatás kezdetén sok esetben szinte csak a táplálékfelvétellel, a testápolással és az öltöztetéssel kapcsolatos passzív élményekben merül ki. Kezdetben ez jelenti a világot, melyben otthon érzik magukat, amelyet észlelni képesek és uralni tudnak. Az ebből eredő, kényszerű befelé figyelésük megakadályozza őket abban, hogy felfedezzék a világot. Ezért a fejlesztés feladata az érzékelhető és észlelhető világ megnyitása, a dologi és emberi világ rendjének felfedeztetése és a valóságmegismerés tágítása a magasabb rendű kognitív folyamatok bekapcsolásával. Ebből eredően az oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

- A valóság megragadásának segítése, a szenzomotoros funkciók fejlesztése.
 - A külvilág felé való fordulás és a dologi világ megélésének elősegítése. Az első feladat, hogy egy elszigetelt világból a közös világba segítse eljutni a tanulót, majd olyan új tapasztalatok megszerzését tegye lehetővé számára, melyek a kifelé fordulásra ösztönzik.
 - Az önindította mozgás elősegítése és annak következményei. A gondolkodás későbbi műveletei az érzékszervi és a mozgásos struktúrák összekapcsolódásából erednek. Az észlelés és a mozgások koordinációjában a tanulás fontos szerepet játszik. Ehhez a tanuláshoz elengedhetetlen az önindított mozgások minél gyakoribb kivitelezése. Ezáltal a tanulók önmagukat a cselekvés végrehajtójaként ismerik fel, és szándékosan kezdenek cselekedni.
 - A szemiotikai funkciók megjelenésének, a valóság ábrázolásának segítése. A világot alkotó tárgyak és jelenségek rendszeres és gyakori megtapasztalásával a tanulóknál először emlékezeti képek alakulnak ki, majd állandósuló sémák, melyek a képzelet segítségével előkészítik a fogalmak kialakulását. A fogalmak lehetnek a hasonló valóság mozzanatok egész osztályát tükröző konkrét, illetve a kognitív fejlődés magasabb szintjén elvont fogalmak és ez ezekkel történő gondolkodási műveletek. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók, különösen, ha az értelmi fogyatékoság súlyos fokban jelen van, rendszerint ezen a konkrét fogalmi szinten tudnak leginkább értelmi műveleteket végezni. Ha erre a szintre eljutottak, utalni tudnak a jelen lévő, a jelen nem lévő, az elmúlt vagy még meg sem történt eseményekre, dolgokra. A valóság ábrázolását mozdulatokkal, szimbolikus játékkal, tárgyakkal, képekkel, taktilis jelzésekkel és verbalitással szükséges elősegíteni.

- Az elemi gondolkodási funkciók fejlesztése. Átmenet a ténylegesen elvégzett cselekvés és a csak fejben végzett értelmi műveletek szintje között. A tanulók ezen a szinten már képesek eligazodni az általuk ismert helyeken, eltalálnak az épület egyik pontjából a másikba, de nem képesek lerajzolni vagy más úton visszaadni, hogyan is találunk el oda. Emlékeik még mozgásosak, a reprezentáció új síkján még nem képesek rekonstruálni, amit a cselekvés síkján már megszereztek. Ha az önálló helyváltogatás nehezített, a téri megismerés elhúzódik, s a téri reprezentáció megjelenése is sokáig várat magára vagy teljesen el is maradhat.

Ebben a szakaszban a fejlesztő nevelés-oktatás feladatai a következők:

- A konkrét műveletek és a formális műveletek konstrukciójának elősegítése, a cselekvések logikai struktúrájának kialakítása, a tér, az idő és a tartam, a sorozatok, halmazok elemi fogalmainak elsajátítása
- A halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő nevelés-oktatásának a cselekvéses tanulás az alapja, de a meglassúbbodott vagy zavart motorium miatt számolni kell az érés esetleges időbeli elhúzóásával. Ebben a szakaszban a tanulók fokozatosan megtapasztalják az anyag és a súly állandóságát, és ismereteket szereznek a tömeg fogalmáról. A gondolkodás fejlődésével mód nyílik a téri viszonylatok absztrakt megismerésére is. Kialakulnak azok a minőségi műveletek, melyek a teret strukturálják: térbeli, egymást követő sorrend és szakaszok vagy távolságok elkülönítése; a hosszúság, a felszín stb. megmaradása. Összekapcsolódnak az időrendi összefüggések (előtt, után) a tartam összefüggéseivel (rövid vagy hosszú ideig). Egyszerre több tulajdonság alapján osztályozzák a tárgyakat és a fogalmakat, és több szempontból is képesek csoportosítani azokat. A számfogalom és a matematikai gondolkodás kialakulásában jelentős szerepet játszanak az absztrakt műveletek. Ha a tanulók képesek ennek elsajátítására, akkor e terület fejlesztésénél irányadónak lehet tekinteni a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltakat.
- A formális gondolkodás szakaszába jutott tanuló képes olyan elvonatkoztatásra és általánosításra, amelynek nincs szükségszerű kapcsolata a valósággal vagy a tanuló saját elgondolásával. Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek között általában kevesen jutnak el ebbe a szakaszba. Az ő esetükben az egyén számára legmegfelelőbb fejlesztés érdekében a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltakat kell irányadónak tekinteni, és a megfelelő gyógypedagógiai intézményben történő iskoláztatásukat kell kezdeményezni.

15.1.4 Kreativitásra, játékra, szabadidős tevékenységekre nevelés.

Az emberi lét esztétikai dimenziójának megtapasztalása és a kreatív tevékenységek ösztönzése.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a műalkotások hozzáférhetővé tétele és azok önálló létrehozása, illetve az ehhez kapcsolódó feladatok a fejlesztő nevelés-oktatás integráns részét képezik. A zenei, mozgásos, képzőművészeti és irodalmi alkotások megtapasztalása és önálló létrehozása lehetővé teszi a tanulók számára a befogadás, a megértés komplex emocionális és kognitív formáinak megtapasztalását, valamint a kreatív alkotás, létrehozás lehetőségét nyújtja számukra. Fontos, hogy a tanulók megtapasztalják, hogy maguk is képesek pozitív módon adni valamit a világnak.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

- Az emberi lét esztétikai dimenziójának megnyitása, az elemi művészeti tapasztalatok hozzáférhetővé tétele, ezek örömforrásként való megtapasztalásának segítése
- Az aktív cselekvés ösztönzése, elemi művészi tevékenységek végzése és a közös kreativitás élményének megtapasztalása

15.1.5 Érzelmi és szociális nevelés, az én pozitív megtapasztalása, megnyílás a közösség felé, a kommunikáció kulturált formáinak elsajátítása

A személyes érzelmek kifejezése és a másik ember érzelmeinek megértése, a másokkal való együttműködés kialakulásának segítése az iskolai oktatás alapvető - a kommunikáció fejlesztésével szoros összhangban álló - feladatai közé tartozik. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a szűkebb és tágabb közösségi életben való részvétel az egyik legnehezebben teljesíthető feladatot jelenti. A tanulóknak kezdetben lehetővé kell tenni, hogy önmagukat egyedi, autonóm lényként tapasztalják meg, és ilyenként képesek legyenek belépni egy közösségbe, és részt venni annak életében.

- Az „én” és a „nem én” elkülönülése, a másik személy valóságának és egyediségének megtapasztalása.
- Az „én” pozitív megélésének segítése, a szociális kapcsolatok megnyílásának támogatása.
- Kapcsolatfelvétel és közös tevékenység, a szociális kapcsolatok pozitív jellegének megélése, a kommunikáció közösségi formáinak ösztönzése.
- A közösségi kommunikációs formák megtanulása, alkalmazása.
- A közösségben való viselkedés formáinak tanítása, a szűkebb és tágabb világ kommunikációs normáinak megtanulása és gyakorlása.

15.1.6 Önkiszolgálás, egészséges életmódra nevelés, az önállóság és önellátás képességének elsajátítása, az emberi szükségletkielégítés kultúrájának megismerése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók testi szükségleteinek kielégítése, valamint az e területeken való önállóság megszerzésének elősegítése alapvető pedagógiai jelentőséggel bír, és nagymértékben hozzájárul a tanuló kommunikációjának, kognitív képességeinek - különösen az érzékelés és észlelés funkcióinak - fejlődéséhez. Az önkiszolgálás és az egészséges életmódra nevelés magában foglalja az alapvető biológiai szükségletek kielégítésének - a kommunikáció fejlődése szempontjából alapvető jelentőséggel bíró - kezdeti lépéseit, a mindennapos tevékenységek tanítását és gyakorlását, valamint az emberi szükségletek életkoronként változó jellegének elismerését és megélésének segítségét, illetve azok kulturális vonatkozásainak elsajátítását.

Az önkiszolgálásra, egészséges életmódra nevelés célja az önellátás szintjének emelése, a személyi függőség és kiszolgáltatottság csökkentése, a mindennapos tevékenységekhez kapcsolódó alapvető életmódbeli ismeretek elsajátítása, valamint az emberi szükségletek kezelésének, kontrolljának és kulturált kielégítésének megtanulása. E területek a megtanult készségek kitüntetett gyakorlóterepai, a rögzülés és általánosítás eszközei, s a természetes kommunikációs helyzetek legjobb modellhelyezetei.

Az önkiszolgálásra és egészséges életmódra nevelés célkitűzéseinek megvalósítása érdekében a testi higiénia biztosításához, az öltözés-vetkőzés, az étkezés segítéséhez a fejlesztő gondozásnak nevezett gyógypedagógiai tevékenység elvei, feladatai és eljárásai alkalmazhatók. A fejlesztő gondozás megtervezése a gyógypedagógus és a szakmai team kompetenciája, míg gyakorlati megvalósításában a személyi és/vagy (gyógy)pedagógiai asszisztensek is közreműködnek. A fentiekből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

- A kiválasztási folyamatok (vizelet- és székletürítés) érzékeltetése, együttműködés kialakítása az ehhez kapcsolódó tevékenységekben (pelenkázás), szobatisztaságra nevelés.
- A testápolás, mint örömet adó élmény és a külső segítség elfogadása, együttműködés kialakítása, alapvető tisztálkodási szokások kialakítása (fürdés, zuhanyozás, hajmosás, mosakodás, fogmosás, körömvágás), a tisztálkodás helyzeteiben a testi érzékelés, a dologi és emberi világról szerzett tapasztalatok biztosítása.
- Az öltözés, vetkőzés tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés.
- Az étkezés (evés, ivás) tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés. Az étkezés, az evés és ivás nem korlátozható a biológiai értelemben vett

táplálékfelvételre, hanem legalább ugyanekkora arányban jelent lelki és szellemi örömforrást, s ezzel együtt szociális élményt. Félelmektől és frusztrációtól terhes szituációban, kommunikációs zavarokkal terhelt kapcsolatban valóban nehezen elképzelhető, hogy a sokszor mindkét fél számára nehézkes étkezést örömteli élménnyé lehet alakítani. A fejlesztő gondozáson belül az étkezés tevékenységeiben a zavarok leküzdése mellett a minél aktívabb közreműködés elérése a cél.

- Az egészséges életmódra való igény belsővé válása, az egészségtudatos tevékenységek előnyben részesítése, a szexualitással kapcsolatos ismeretek elsajátítása.

15.2 Szempontok a fejlesztő nevelés, oktatás tervezéséhez

15.2.1 A pedagógiai munka tervezése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek sajátos nevelési és terápiás szükségleteiből, igényeiből adódóan nem lehet a nevelést és oktatást sem a tananyag struktúrája, sem tér- és időbeli elrendezése szempontjából egységesen kialakított szerkezetbe rendezni. A differenciált tervezőmunka ezért a nevelés-oktatás fontos elemét képezi. A pedagógiai munka szakaszolása a gyógypedagógiai tevékenység tartalmi kínálatának életkori sajátosságokhoz alkalmazkodó strukturálását, valamint koncentrikus bővítését jelenti, mindenkor szem előtt tartva a gyermek, tanuló adottságait, képességeit, sajátos nevelési igényét.

A tervezés legfontosabb lépése a tanulók alapos ismerete, az egyes tanulók, illetve a kiscsoportok képességstruktúrájának pontos vizsgálata, feltérképezése. A pedagógiai diagnosztikához számos eszköz (fejlődési skálák, felmérő lapok, kérdőívek) áll rendelkezésre, de a gyógypedagógus saját maga is összeállíthat olyan kérdéssort vagy kérdőívet, amelyet a fejlesztést szolgáló nevelés, oktatás megkezdése előtt minden gyermekről felvesz.

A tervezőmunka kezdetekor fontos a szülő és az iskolai nevelést megelőzően a gyermekkel foglalkozó intézmény szakemberei megfigyeléseinek, tapasztalatainak megismerése is. A tanulók diagnosztikus értékelése minden esetben a pozitívumokra koncentrál, kiemeli a megmaradt, illetve a meglévő képességeket, funkciókat, ugyanakkor számba veszi a gyermek képességstruktúrájában található hiányosságokat, funkciózavarokat is. A hiányok, zavarok számbavétele a reális célkitűzések megfogalmazását kell, hogy segítse. A pedagógiai diagnózis célja annak feltérképezése, hogy mit tud a gyermek, és azt hogyan tudja, illetve melyek személyes szükségletei. Nagyon fontos alapos információk gyűjtése a gyermek megelőző élethelyzetéről, kialakult szokásairól, családi vagy intézményes nevelésük eddig elért eredményeiről és kudarcairól. A tervezés során elengedhetetlen annak figyelembevétele, hogy

a tanuló maga és közvetlen környezete mit jelöl meg elsődleges hiányként, illetve milyen igényeket fogalmaz meg. A gyermek korábbi tapasztalatai mellett a diagnózis kitér a tanuló viselkedésének, tanulási és tevékenységi képességeinek elemzésére is természetes és „mesterséges” helyzetben.

A pedagógiai diagnosztika a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében nem egyszeri vizsgálatot, hanem folyamat-diagnosztikát jelent; a korábbi életszakaszra vonatkozó információk megszerzése mellett 8-12 hetes megfigyelési időszaknak kell eltelnie ahhoz, hogy alapos információkat szerezzünk a gyermekről, képességeiről az egyéni nevelési-oktatási terv és pedagógiai program elkészítéséhez, a célok, feladatok meghatározásához, a pedagógiai és terápiás módszerek, eljárások kiválasztásához. Különösen a kiscsoportba újonnan érkező tanuló esetében szükséges hosszabb megfigyelési időt szánni az egyéni tervezés előtt. A korábban már ismert tanuló esetében a következő évi egyéni nevelési-oktatási terv összeállítása előtt elegendő lehet rövidebb megfigyelési időszak a tanév kezdetén.

A gyermek folyamat-diagnózisa alapján elkészített pedagógiai vélemény, valamint a szülői kérdőív a tanulóról szerzett tapasztalatokat, megfigyeléseket, esetleg teszteredményeket tartalmazza. A pedagógiai vélemény az első megfigyelési időszak alkalmával a legrészletesebb, ez szolgál majd a félévi vagy év végi értékelés elkészítésének alapjául, mely a kiindulási helyzethez viszonyítva tartalmazza a változásokat. A pedagógiai véleményt célszerű minden tanév kezdetén kiegészíteni, hogy a gyermek fejlődése következtében megváltozott kiindulási helyzet alapján kerüljön sor az adott tanévre vonatkozó célkitűzések meghatározására.

A pedagógiai diagnózis és vélemény szolgáltatják az alapot a hosszú távú célkitűzések megfogalmazásához. A hosszú távú tervezés komplex és általános célkitűzéseket tartalmaz, alkalmazkodva a gyermek képességeihez, szükségleteihez, igényeihez, érdeklődéséhez. A hosszú távú célokat egy tanévre fogalmazzuk meg, de az időintervallum gyermekenként változhat. A célok a gyermek fejlődése alapján módosíthatóak.

Az egyéni (individuális) nevelési - oktatási - fejlesztési terv a gyermek pedagógiai diagnózisának eredményeiből, az individuális célkitűzésekből, valamint az egyes tartalmi egységek megvalósítása során alkalmazandó speciális didaktikai-metodikai lépések konkrét megfogalmazásából áll. Az egyéni fejlesztési terv szoros összhangban áll a kiscsoport számára kidolgozott éves tervvel és az adott tanévre készített heti ütemtervvel, csupán a módszerek, eszközök tekintetében jelennek meg az eltérések.

Az éves terv a nevelés tartalmait szem előtt tartva készül, a kiscsoport tevékenységeit tartalmazza. Egy-egy tartalom megtartása legalább két egymást követő évben indokolt, az új elemek bevezetésekor a fokozatosság - egy-egy apró mozzanatot cseréje a programban - szem

előtt tartása szükséges. Az éves terv tartalmazza az ünnepeket és az iskola által - de lehetőség szerint a szülők bevonásával - szervezett közös programokat (kirándulás, farsang, nyaralás, múzeum látogatása stb.).

A rehabilitációs pedagógiai program és az éves (helyi döntés alapján féléves, negyedéves szakasztervekre bontható) tervek alapján készül a heti ütemterv és az órarend. Kialakítását meghatározza a kiscsoport napirendje, amelyben egyes, tevékenységek - pl. napszaknak megfelelő köszöntés, étkezések, a testápolás tevékenységei, pihenőidők - rendszeresen ismétlődnek. Mindez szükséges ahhoz, hogy a gyermekek tájékozódási biztonságérzete kialakuljon, mindig tudják, hogy az egyes tevékenységek hogyan következnek egymás után. Az étkezések és a testi higiénia tevékenységei is a fejlesztési időszak szerves részét képezik. A rendszeresen ismétlődő tevékenységek mellett a hét egyes napjain kerül sor a tematikus tervezés alapján kitűzött, különböző tartalmi egységek feldolgozására.

A tanulókkal foglalkozó szakmai team minden félévben és tanév végén készítsen értékelést a gyermek haladásáról. Ez az értékelés lehetőséget nyújt arra, hogy a szakmai team egységbe foglalja tapasztalatait, kontrollálja önmaga munkáját és a pedagógiai tervet. Az értékelés tartalmazza a tanuló minden egyes fejlesztési területen elért eredményeit és nehézségeit, javaslatokat tesz az újabb fejlesztési terv elkészítésére vagy a meglévő kiegészítésére, módosítására. A tanév végi értékelés egyben a tanuló bizonyítványaként is szolgál, melynek egyik példánya a haladási naplóhoz csatolandó, másik példányát a szülő kapja.

15.2.2 A tanítás és tanulás szervezeti keretei, formái

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztése, nevelése és oktatása során egyaránt teret kap a kiscsoportban, illetve egyénileg megvalósuló fejlesztés. A csoportban végzett nevelésre, oktatásra, fejlesztésre a tematikus egységek feldolgozása, a szociális kapcsolatok kialakítását segítő szabadidős és kreatív foglalkozások (művészeti jellegű alkotótevékenység, zene stb.) során nyílik alkalom. A kiscsoportban végzett tevékenységek szükségesek a közösségi élmények átéléséhez, a közösséghez tartozás megéléséhez, a társakkal való együttműködés megtapasztalásához és gyakorlásához, azaz a szociális és érzelmi nevelés alapvető feladatainak megvalósításához. A kiscsoportban és a kiscsoportért végzett tevékenység az egyes tanulók kompetenciaérzését is növeli.

A kiscsoportos és egyéni foglalkoztatás az egyéni képesség- és készségfejlesztéskor indokolt, lehetőség szerint biztosítani kell azonban, hogy a tanulók egyénileg elsajátított képességeiket, készségeiket közösségi szituációban is kipróbálhassák, gyakorolhassák.

A gyermek egyéni képesség- és készségfejlődése illetve az ellátás formája határozza meg, hogy a heti óraszámából milyen arányban vesz részt egyéni és milyen arányban, kiscsoportos foglalkoztatásban. Az egyéni fejlesztő foglalkozások nyújtanak lehetőséget arra, hogy speciális gyógypedagógiai és/vagy terápiás segítséget nyújtsunk a tanulóknak (pl. beszéd- és kommunikációfejlesztés, mozgásnevelés, bazális stimuláció, rehabilitációs foglalkoztató terápia stb.). A különböző terápiák alkalmazásának lehetősége a tanulók sajátos nevelési igényének, a helyi körülményeknek, valamint a terápiás ellátásokhoz szükséges meglévő, illetve igénybe vett szakembereknek is függvénye. Az egyes tanulók esetében a szakértői bizottság és szükség esetén a szakorvos javaslata alapján - a szülők véleményének ismeretében - az intézmény szakemberei közösen határoznak.

16. A tanuló fejlődésének értékelése

A gyermekek saját egyéni fejlesztési tervek alapján kapják meg egész évben a komplex fejlesztésüket. Az egyéni fejlesztési tervek a pedagógiai program figyelembe vételével készülnek el. Minden év elején a gyermekek 8 heti megfigyelése után állítjuk össze a különböző területeken belül az egyéni fejlesztési terveket, melyeket 3 havonta a megfigyelések, illetve egyénileg összeállított mérések eredményei alapján felülbírálnak.

A gyermekek számára nincs minimum követelmény, mindig önmagukhoz képest értékeljük a fejlődésüket.

1. Év közben folyamatosan szóban történik az értékelés a gyermekek és a szülők számára.
2. Félévkor írásban, egyénileg szerkesztett szöveges értékelést adunk a szülő számára a gyermek egyéni fejlesztési tervének megfelelően.
3. Év végén írásbeli értékelés, a hivatalos központilag kiadott értékelési lapon történik, ehhez csatoljuk az egyéni terápiák írásos beszámoló anyagát.

17. Az ellátás feltételei

17.1 Az utazótanári hálózat személyi feltételei

A fogyatékoság típusának megfelelő végzettségű gyógypedagógus.

17.2 Tárgyi feltételek

– fejlesztő eszközök 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendeletnek megfelelően.

17.3 Az ellátás formája

- egyéni foglalkozás;
- kiscsoportos foglalkozás.

17.4 Az ellátás időkerete

Heti 20 óra vagy a szakértői véleményben javasolt óraszám, mely függ a sérülés specifikumától és az ellátás komplexitásától. Az utazó gyógypedagógus órarendjének összeállításánál figyelembe vesszük a gyermekek

- életkorát,
- napirendjét,
- órarendjét,
- sérüléséből adódóan a terhelhetőségét.

Továbbá

- a törvény által adható óraszámot,
- a szakértői bizottság javaslatát,
- a komplex fejlesztésben résztvevő más szakemberek időbeosztását,
- az ellátó intézmények helyi adottságait.

Minden tanév elején a gyermekkel foglalkozó szakemberek team megbeszélés keretében tájékoztatják a szülőt vagy az ellátó intézmény vezetőjét a fejlesztésekről és egyeztetik órarendjüket.

17.5 Az ellátás tervezése

Munkarendünk kialakításánál, kiscsoportok beosztásánál figyelembe vesszük a rendelkezésre álló fejlesztő helyiségeket, eszközöket. Fontosnak tartjuk, hogy a már megkezdett fejlesztési folyamatot lehetőség szerint ugyanaz az utazó gyógypedagógus végezze, így a folytonosságot biztosítani tudjuk.

A rehabilitációs/rehabilitációs órák (kiscsoportos/egyéni) tervezésében, megszervezésében alapul vesszük a szakértői véleményekben megállapított fogyatékosági típusokat, a fejlesztési javaslatokat, a törvényileg adható és/vagy szakértői véleményben meghatározott óraszámokat, illetve az ellátásban részt vevő gyógypedagógusok létszámát (óraadók esetében vállalt óraszámokat). Az előző szempontokat követően megfigyeléseket és méréseket végzünk a pontosabb diagnózis kialakítása érdekében, mely elengedhetetlen a foglalkozások tervezéséhez.

18. A Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatos utazó gyógypedagógiai feladatok

18.1 A Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló megismerésével kapcsolatos tanév eleji feladatok

- szakértői vélemény értelmezése, megbeszélése a többség szülővel aktív megfigyelés, közreműködés a tanév első napjaiban, a sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló jobb megismerése érdekében;
- a sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló év eleji fejlesztő diagnosztikai mérésének elkészítése;
- a sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló egyéni fejlesztési tervének elkészítése.

18.2 A Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű tanulóval/gyermekkel kapcsolatos adminisztrációs feladatok

- Egyéni fejlesztési terv készítése (T-052/2013);
- Egyéni fejlődési lap és egyéni fejlesztési napló (TI-002/2013) illetve Csoportos fejlesztési napló egyéni fejlődési lapokkal (TI-003/2013) vezetése, átadása
- Tanulók iratanyagának kezelése:
 - szakértői vélemények,
 - diagnosztikus mérések (készség, képesség),
 - egyéni fejlesztési terv – tematikus terv,
 - gyógypedagógiai vélemények,
 - félévi beszámoló és statisztika készítése,
 - év végi beszámoló és statisztika készítése,
 - hivatalos iratok, feljegyzések.

18.3 Szakmai felkészültség, kapcsolattartás

- folyamatos önképzés,
- gyógypedagógusok szakmai összejövetelein való részvétel,
- tanfolyamokon való részvétel,
- szakmai konferenciákon való részvétel,
- partnerlista összeállítása, ismerete,
- folyamatos kapcsolattartás, rendszeres team megbeszélések a gyermekkel foglalkozó más szakemberekkel,

- kapcsolattartás a szakértői bizottságokkal,
- a Monori Tankerületi Központ intézményeiben dolgozó gyógypedagógusok szakmai munkaközösségével.

18.4 A szülőkkal való kapcsolattartás

- tanácsadás,
- segítségnyújtás a szakvélemény, diagnózis értelmezésében,
- tájékoztatás a fejlesztés lehetőségeiről,
- rendszeres konzultáció a gyermek fejlődésével kapcsolatban,
- javaslattétel az együttműködési módokra,
- javaslattétel a gyermek/ tanuló egyéni igényeihez szükséges környezet kialakítására,
- amennyiben szükséges, megbeszélés az otthon végzendő gyakorlatokkal kapcsolatban,
- segítségnyújtás a speciális eszközök kiválasztásában,
- tájékoztatás a speciális eszközök beszerzési lehetőségeiről.

18.5 Fejlesztő nevelés-oktatásban részt vevő sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló közvetlen fejlesztésével kapcsolatos feladatok

- A sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló előrehaladásának folyamatos figyelése, értékelése, az eredmények megbeszélése a gyermek ellátásában közreműködőkkel,
- eszköz, módszer, segédanyag kiválasztásában, alkalmazásában segítségnyújtás, javaslattétel széles kínálati lehetőség megteremtése,
- szükség szerint a sajátos nevelési igényű gyermek/tanuló egyéni illetve kiscsoportos fejlesztése, fejlesztésének koordinálása, az egyéni fejlesztési tervek alapján,
- rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység biztosítása.

19. Esélyegyenlőség

A rehabilitációs, rehabilitációs foglalkozásokat a gyermekek, tanulók egyéni szükségleteinek megfelelően, sérülésspecifikus ellátásuk biztosítása érdekében egyéni vagy homogén kiscsoportos foglalkozások formájában valósulnak meg.

A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról bevezette a köztársasági esélyegyenlőségi programot. A program célja, hogy az élet valamennyi területén megelőzze a hátrányos megkülönböztetést és elősegítse egyes társadalmi csoportok tagjainak esélyegyenlőségét.

A rehabilitációs foglalkozások során a feladatok kiemelt jellemzője a problémaközpontúság, a kíváncsiság felkeltése, a megértés élményének elérése. A fejlesztő feladatok tevékenységre épülnek, a feladatokhoz cselekvéssor, magatartás-, illetve tevékenységrendszer társul. A gyógypedagógusnak a rehabilitációs tevékenységek vezetése során figyelembe kell vennie az alábbi esélyegyenlőségre vonatkozó alapelveket:

- differenciálás,
- megfelelő módszerek és stratégiák kialakítása és alkalmazása,
- egyéni bánásmód alkalmazása,
- a folyamatos motiváció biztosítása,
- szükség esetén a gyermeket körülvevő környezet szociális érzékenyítése.